

יחידות הביקורת של הפיקוח על הבנקים מדווחות מן השטח

יואב להמן - הפיקוח על הבנקים

ביקורת האשראי - על אף השינויים הטכנולוגיים והפיננסיים בבנקאות המודרנית, תחום הסיכון העיקרי של הבנקים (כפי שהיה מאז ראשית ימיה של הבנקאות) הוא עדיין תחום האשראי. מבקרי האשראי בוחנים בכל בנק את אופן הניהול הכולל של תחום זה ואת הלוחים הגדולים עצמם. דגשי הביקורת משתנים בהתאם להתפתחויות במשק: התעוררות חריגה בתחומים שונים, קשיים בענף מסוים וכד': בשנים האחרונות ליוו מבקרי האשראי באופן צמוד את האשראי לענף הבנייה,

שהיה בהאטה; תחום רגיש נוסף שקיבל דגש הוא האשראי במטבע חוץ הניתן ללווים שמקורות ההחזר שלהם הם שקליים. גם האשראי למימון ניירות ערך לסוגיהם (למשל, לרכישת חברות, לרכישת קרנות נאמנות וכו') עולה מעת לעת לכותרות ומצריך תשומת לב מיוחדת; האשראי לאנשים קשורים (ובפרט לבעלי השליטה בבנק וחברות

שבבעלותם) מחייב בדיקה מדוקדקת, שכן חשיבותה גדלה ככל שמתקדמת הפרטת הבנקים; מעת לעת יש לבחון גם את האשראי לענף היהלומים, לתעשיות הטכנולוגיה להיי-טק, לחקלאות ולרשויות המקומיות; יש לבדוק גם את ניהול האשראי ה"צרכני" - משכנתאות, "אוברדראפטים", אשראי בכרטיסי אשראי ואשראי אחר. תחומי הפעילות הללו נבדלים מאוד זה מזה בדרך ניהולם: כך, למשל, ניהול פרויקט בנייה בישראל הוא בעל מאפיינים מקצועיים ייחודיים מאוד, גם בקנה מידה בין-לאומי; עולם המסחר והאשראי ביהלומים הוא עולם שלם של "שפה", מנהגים, דרכי התקשרות ומימון, שאינם דומים לאף ענף אחר. הדברים הופכים מורכבים עוד יותר לאור התגבשות קונגלומרטים עסקיים מגוונים ומסובכים - בקשרי הבעלות, בתלות עיסקית ובערבויות צולבות, כך שמלאכת "פיצוח" חידת סיכוני האשראי הגלומים בקבוצות לווים כאלה נעשית מורכבת יותר ויותר.

ביקורת הסיכונים האחרים - בבנקאות המודרנית מתפתח ענף חדש יחסית של ניהול סיכוני שוק, שהוא

הסביבה הבנקאית היא "גיונגל" סבוך של מסמכים, נתונים, פרוטוקולים, תכניות ודוחות מחשב, נהלים, וחוזים, שבו מנווטים מנהלי הבנקים ועובדיהם את הטיפול האישי בלקוחות. משימת אנשי השטח של הפיקוח על הבנקים - יחידות הביקורת - היא להתמצא היטב ב"גיונגל" זה, ולהסיק מגודש העצים, את המסקנות הנכונות לגבי היער: אם הבנק מנוהל כראוי, אם הסיכונים הם סבירים ובשליטת ההנהלה ואם הבנק נוהג בהגינות בקשריו העסקיים עם הלקוח.

יחידות הביקורת של הפיקוח על הבנקים הן חלק ממערך כולל, העושה שימוש במיגוון רחב של אמצעי פיקוח, המשלימים זה את זה, ואלה העיקריים שבהם: בדיקת כשירותם של המבקשים לשלוט בבנק - כדי לוודא שרק גורמים ראויים מבחינת היושר האישי, החוסן הפיננסי והכושר הניהולי יוכלו לרכוש השפעה על ניהולם של הבנקים.

הוצאת הוראות והנחיות לבנקים, שהן התשתית לניהול הבנקאי התקין. הוראות אלה עומדות בקו אחד עם הנורמות המקובלות בעולם, ומכסות קשת של נושאים - תפקוד הדירקטוריון, ניהול הסיכונים, גילוי נאות ללקוחות, הדוחות הכספיים לציבור ועוד.

הפעלת אמצעי אכיפה - מעקב שוטף, הערכה וביקורת, שמטרתם לוודא שהבנקים אכן מקיימים את ההוראות והחוקים השונים ומנהלים את עסקיהם בצורה נאותה. יחידות הביקורת הן חלק מזרועות האכיפה של הפיקוח על הבנקים, ופעילותן מוקדשת לבדיקת הניהול הבנקאי הלכה למעשה, כפי שמשתקף בספרי הבנקים ובמסמכיהם. לאחר כל ביקורת כזאת, נשלח לבנק דוח המפרט את הליקויים שנמצאו, ואת אמצעי התיקון שעל הבנק לנקוט, ובהמשך מתנהל מעקב כדי לוודא שהבנק אכן תיקן את הליקויים כנדרש. מערך הביקורת מונה כחמישים מבקרים - בעיקר כלכלנים ורואי חשבון - הנחלקים לכמה יחידות לפי תחומי התמחות:

הסיכון הנשקף לבנק כתוצאה משינויים בשיעורי הריבית, בהצמדה למדדי מחירים שונים, בשערי חליפין, במחירי מניות, במחירי סחורות וכו'. חלקם גלומים בפעילות הבנקאית הרגילה, ברכיבי המאזן הבנקאי (פיקדונות, הלוואות, איגרות חוב ועוד), שנוהלו בעבר בצורה פשוטה, נאיבית ושמרנית - בדרך כלל בניסיון ליצור הקבלה עד כמה שניתן, בין הסוגים והתזרימים השונים של הנכסים וההתחייבויות כמעט ללא נטילת סיכונים. החידוש הוא בפיתוח המואץ ובהתרחבות העצומה של השימוש במכשירים הפיננסיים הנגזרים - אופציות, עסקאות עתידיות, עסקות החלף ועוד ובניהול הדינמי והמתוחכם של כל אלה (המכשירים והחשיפות המאזניים והחוץ-מאזניים), שהתפתח מאוד לאחרונה הודות לפיתוח של מתודולוגיות כלכליות וסטטיסטיות וליכולת עיבוד נתונים ממוחשב שלא הייתה בעבר.

אנשי ביקורת הסיכונים בוחנים את אופן הניהול הבנקאי של מכלול סיכונים אלה, את המסגרות שהוקצו לכל סוג סיכון, את מערכות הדיווח והבקרה הפנימית, את תפקוד חדרי העסקאות של הבנקים, ועוד. במקביל הם בודקים גם את ניהול הלקוחות הספציפיים - בפרט המתוחכמים שבהם, הפועלים באסטרטגיות מורכבות של שילוב מכשירים פננסיים שונים בהיקפים גדולים מאוד - את המודלים ומערכות הבקרה שלרשות הבנק ואת השימוש השוטף בהם, באופן שיבטיח שהלקוח לא יחרוג מהמותר.

ביקורת דירקטוריון, ביקורת פנימית ומינהל - האחריות לפיקוח ולשליטה על מערכות הבנק מוטלת בראש ובראשונה על הבנק עצמו, ובפרט על הדירקטוריון והביקורת הפנימית שלו אשר עליהם הוטלו בחקיקה ובהוראות הפיקוח על הבנקים תפקידים ואחריות מיוחדים. נוסף על כך צריך הבנק לקיים בקורות צולבות במערך הניהולי (בו כל דרג מפקח על הדרג תחתיו, כל פעולה חייבת בחתימת שני מורשי חתימה וכד'). לפיקוח על הבנקים יש, כמובן, עניין רב בתפקודן התקין של

מערכות הבקרה הפנימיות, המאתרות ומתקנות בעצמן את הפגמים המסוכנים בניהול השוטף של הבנק, חוסכות ממנו הפסדים וכישלונות בכך מסייעות במשימות הפיקוח.

לפיכך, מקצה הפיקוח על הבנקים יחידת ביקורת מיוחדת, שתפקידה לדאוג שהדירקטוריון יתפקד כראוי ויקיים את המוטל עליו. היחידה גם מוודאת שהביקורת הפנימית של הבנק בודקת כיאות את כל פעילויותיו, וכן בוחנת את מערכות הבקרה על פעילות "אנשים קשורים", עובדי הבנק ומנהליו. מעת לעת בודקת הביקורת גם אירועים חריגים מהותיים, כמו מעילות והונאות, במטרה לאתר ולסוותם פרצות בבקרה.

ביקורת מערכות מידע - גם

בתחום הטכנולוגיה והמידע מתחוללת בשנים האחרונות מהפכה בעבר היה תחום זה כלי עזר טכני לתפעול הפעילות

הבנקאית, ואילו כעת הוא הופך יותר ויותר לגורם סיכון בפני עצמו, למערך קריטי שעשוי לקבוע את סיכויי הצלחה של הבנק בתחרות עם האחרים, את יכולת השליטה הניהולית בו ואת כושר כריית המידע האצור במאגרי הבנק, לצורך התאמה ושיפור של השירות הבנקאי בהתאם לצורכי הלקוח. התפתחות הבנקאות הוירטואלית מציבה אתגר קשה ומתמשך בתחום אבטחת המידע. הביקורת בודקת את טיפול הבנק בהיבטים אלה, תוך הדגשת ההיבטים של אבטחת המידע. עם זאת חשוב להדגיש, כי הפיקוח על הבנקים אינו נותן "תעודת הכשר" לאף מערכת אבטחה של הבנקים; האחריות בתחום זה מוטלת כולה על הבנק, וכן החובה להיות עירני, ולהתאים באופן שוטף את ההגנות, בהתאם למידת התייחסותם של הגורמים המאיימים עליהן. הדבר נכון במיוחד לגבי הפעילות הבנקאית באינטרנט, אשר מתפתחת בעולם, וגם אצלנו, בקצב מואץ, ולצד הנוחות והחיסכון שהיא מקנה ללקוחות ולבנקים, חושפת אותם לסיכונים לא מבוטלים (למשל מצד "האקרים"). ביקורות מוקדשות גם לבדיקת האמצעים שנוקטים הבנקים לגיבוי

האחריות לפיקוח ולשליטה על מערכות הבנק מוטלת בראש ובראשונה על הבנק עצמו, ובפרט על הדירקטוריון והביקורת הפנימית שלו אשר עליהם הוטלו בחקיקה ובהוראות הפיקוח על הבנקים תפקידים ואחריות מיוחדים. לפיקוח על הבנקים יש, כמובן, עניין רב בתפקודן התקין של מערכות הבקרה הפנימיות, המאתרות ומתקנות בעצמן את הפגמים המסוכנים בניהול השוטף של הבנק, חוסכות ממנו הפסדים וכישלונות בכך מסייעות במשימות הפיקוח

ולהתאוששות במצבי כשל במערכות המחשב, לבדיקת תפקוד הביקורת הפנימית בנושאי המיחשוב ועוד.

ביקורת שירות בנק-לקוח - במקביל למשימתו של הפיקוח על הבנקים להבטיח את יציבותם וניהולם התקין של הבנקים, מוטלת עליו, כאמור, גם האחריות להבטיח הגינות בקשרים העסקיים שבין הבנק ללקוח. במסגרת זו הוגדרו לבנקים בחוקים, בתקנות ובהוראות הפיקוח על הבנקים - חובות בתחומים הגילוי הנאות, דרכי חישוב הריבית וגביית העמלות. פיקוח ציבור הלוקחות על חשבונותיו מהווה גם מכשיר פיקוח רב עוצמה ונרחב מאוד, כך ששיפור הגילוי הנאות והמידע ללקוח לא רק תורם ללקוח עצמו, אלא גם מסייע לבנקים ולפיקוח על הבנקים לאתר ליקויים ושגיאות. הביקורת בודקת את חישובי החיובים ואת הזיכויים בחשבונות לקוחות, וכשהיא מוצאת שגיאות, הבנקים נדרשים להשיב ללקוחות את הכספים המגיעים להם, וכמובן, לנקוט אמצעים למניעת הישנות השגיאות. במקרים כאלה, התיקון הנדרש של השגיאות מתייחס לא רק לחשבונות שנבדקו בביקורת, אלא לכל החשבונות הרלוונטיים לאותה תקלה. הדבר נכון לא רק לגבי חישובי ריבית ועמלות, אלא גם לשגיאות ולתקלות בתחומים כגון משיכת מזומנים ממכשירים אוטומטיים וחיובים באמצעות כרטיסי אשראי. תחום חשוב נוסף הוא פעילות הבנקים בשוק ההון -

הייעוץ שהם נותנים ללקוחות, ניהול קרנות הנאמנות וקופות הגמל, וכו'. מטרת הביקורת היא להבטיח שהבנקים מיישמים את האמצעים הנדרשים למניעת ניגודי עניינים בפעילויות השונות, ושהם מקיימים את חובות הנאמנות שחלות עליהם.

ביקורת על הדיווח הכספי לציבור - פיקוח השוק של מפקידים ומשקיעים תורם גם הוא לשיפור יציבות הבנקים וניהולם התקין, בהניעו את הנהלותיהם ואת מועצות המנהלים שלם להימנע מנטילת סיכונים יתר, ולתקן במהירות התפתחויות שליליות; זאת מחשש שכאשר הדברים ייחשפו בדוחות המתפרסמים לציבור, יצמצמו המפקידים והמשקיעים את פעילותם בבנק, או ידרשו פרמיית סיכון כתנאי להמשכה. לכן שוקד הפיקוח על הבנקים על שיפור מתמיד של המידע בדוחות הכספיים של הבנקים לציבור - שמתכונתם בישראל היא מהמתקדמות ומהמפורטות בעולם. יחידת הביקורת מתעדכנת בהתקדמות החשבונאית בעולם, מעדכנת את הוראות הפיקוח על הבנקים בנושא, ואוכפת על הבנקים את יישומן.

לסיכום, הפיקוח על הבנקים כולל נדבכים רבים, וכל נדבך מחזק ומשלים את האחרים. לכן חשובים קשרי הגומלין ביניהם, וחשוב שגם ציבור הלקוחות יהיה מודע למערך הפיקוחי ולא יהסס לנצל כשהוא מאתר חריגים וליקויים בחשבונותיו.